

Sabina KWIECIEŃ „Stare” i „nowe” — czasopisma dla dzieci i młodzieży
pod red. Bożeny Olszewskiej i Elżbiety Łuckiej-Zajęc
Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego,
Opole 2013, ss. 422

'Old' and 'New' Magazines for Children and Youngsters
eds. Bożena Olszewska and Elżbieta Łucka-Zajęc

Tom „Stare” i „nowe” — *czasopisma dla dzieci i młodzieży* wydany pod red. Bożeny Olszewskiej i Elżbiety Łuckiej-Zajęc poświęcony jest czasopiśmiennictwu dla dzieci i młodzieży. Zawiera dorobek badawczy znawców literatury dziecięcej i młodzieżowej, prasoznawców, medioznawców, historyków literatury, antropologów kultury, dydaktyków literatury i języka polskiego. Autorami dwudziestu dwóch tekstów zamieszczonych w publikacji są wybitni badacze w zakresie prasy dla dzieci i młodzieży, związani z przodującymi ośrodkami naukowymi w kraju i zagranicą, w tym: Uniwersytetem Wrocławskim, Uniwersytetem Łódzkim, Uniwersytetem Śląskim w Katowicach, Uniwersytetem Jagiellońskim, Uniwersytetem Pedagogicznym w Krakowie, Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu, Akademią Ignatianum w Krakowie, Uniwersytetem im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Katolickim Uniwersytetem Lubelskim, Akademią Drukarstwa we Lwowie. Rozprawy, które znalazły się w tomie stanowią cenny i nowatorski wkład w rozwój badań i mogą stanowić inspirację do dalszych działań w tym kierunku. Książka ukazała się w 2013 roku nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Opolskiego.

Konieczność podjęcia systematycznych badań nad czasopismami dla dzieci i młodzieży, wyznaczenia kierunków tych badań podkreślał Jerzy Jarowiecki. Jako pierwszy podjął próbę ustaleń porządkowych o charakterze terminologicznym oraz przeprowadził pełną typologię tej prasy¹. Bożena Olszewska w *Słowie wstępnym*

¹ *Prasa dziecięca i młodzieżowa: studia i materiały*, pod red. M. Adamczyka, J. Jarowieckiego, Kielce 1982.

zaznacza, iż „pomysł tej publikacji zrodził się z potrzeby kontynuowania prac nad historią prasy dla dzieci i młodzieży”².

Czasopisma dla dzieci i młodzieży zawsze stanowiły najpopularniejsze źródło bieżącej informacji o świecie i życiu codziennym dla swoich odbiorców. Były nosicielami idei oraz poglądów i opinii. Kształtowały określone wzorce zachowań oraz wywierały wpływ na postawy.

Stąd badania, które pozwalają na omówienie problemów związanych z kwestią powstania, rozwoju ilościowego, miejsca prasy dla dzieci i młodzieży w historii prasy polskiej oraz jej roli i znaczenia w systemie komunikacji społecznej, w kształtowaniu kultury narodowej, są niezwykle ważne, ale i trudne. Taki trud badawczy podjęli autorzy prac opublikowanych w opolskim tomie. Rozprawy odnoszą się do synchronii i diachronii w prasie adresowanej do młodego odbiorcy oraz do tego, co „dawne” i „nowe” we współczesnych czasopismach dla dzieci i młodzieży. W recenzowanej książce prace zostały umiejętnie uporządkowane w sześciu częściach (rozdziałach).

Tom otwiera część zatytułowana *Między dawnymi i nowymi laty*. Znalazły się tutaj teksty o ujęciu syntetycznym pióra Ryszarda Waksmanda i Zofii Sokół. Praca historyka literatury dziecięcej — Ryszarda Waksmanda *O tytułach czasopism dla dzieci* (s. 14–26) przynosi badanie tytułów czasopism dla dzieci i młodzieży. Tytuł jest rozpatrywany jako: „element inicjalny wypowiedzi prasowej traktowany z taką samą powagą, co publikowane tam teksty o charakterze literackim, paraliterackim, czy dziennikarskim”³. Przegląd i analiza tytułów prasowych wydawnictw dla młodego czytelnika pokazuje, że tytuł to zwierciadło zamiarów twórców periodyków i potrzeb odbiorców.

Zofia Sokół, w pracy pt. *Czasopisma dla młodzieży szkolnej w Polsce w latach 1989–2009* (s. 27–67), omówiła rozwój czasopism dla młodzieży szkolnej w wieku 15–18/19 lat. Wyznaczone ramy czasowe sprawiły, że temat został ukazany na tle rozmaitych uwarunkowań, w tym politycznych, społecznych, ekonomicznych i kulturowych. Opracowanie stanowi cenną syntetyczną charakterystykę tytułowego zagadnienia, w tym omówienia: ewolucji funkcji, statystyki, typologii, geografii.

Część zatytułowana *W stronę przeszłości (od Jachowicza do Korczaka)* przynosi materiały, w których uwaga badaczy zwrócona została ku prasie „dawnej”. Autorów zamieszczonych tutaj prac interesuje, jak czytamy w *Słowie wstępnym*, „struktura pisma, zawartość treściowa, zwłaszcza zamieszczona w nich literatura, jej funkcja, oraz kwestie, na ile i w jakim stopniu jest ona wynikiem przyjętej przez redakcję koncepcji wychowawczej i modelu pisma”⁴.

² B. Olszewska, *Słowo wstępne*, [w:] „Stare” i „nowe” — czasopisma dla dzieci i młodzieży, pod red. B. Olszewskiej, E. Łuckiej-Zajęc, Opole 2013, s. 7.

³ R. Waksmund, *O tytułach czasopism dla dzieci*, [w:] „Stare” i „nowe”..., s. 14.

⁴ B. Olszewska, *Słowo wstępne*, [w:] „Stare” i „nowe”..., s. 9.

Małgorzata Gajak-Toczek (s. 71–84) przypomniała „Dzienniczek dla Dzieci” redagowany przez Stanisława Jachowicza. Jeden rok — 1830, to czas, kiedy pismo się ukazywało. Pozwoliło to jednak na wydanie blisko 300 numerów (dokładnie 299). Autorka podkreśla, że właśnie częstotliwość oraz nowatorski charakter wyrażnie wyróżniało pismo na tle prasy dla dzieci i młodzieży wydawanej w tym okresie. O istotnej roli i znaczeniu pisma, jakie odegrało w świadomości odbiorców zdecydowała postawa redaktora. Dostrzegał on zainteresowania i potrzeby czytelników oraz zapraszał ich do współpracy. Niewątpliwie wpływa to na wyjątkowość pisma.

„Płomyk” (1917–1939) stał się materiałem badawczym dla ukazania modelu nowoczesnego czasopisma dla dzieci i młodzieży dla Małgorzaty Kucharskiej (s. 85–100). Rzetelna analiza zawartości treści pisma pokazuje, że pełniło ono istotną funkcję edukacyjną, sprzyjało upowszechnianiu literatury, przygotowywało czytelników do uczestnictwa w kulturze.

Inny model pisma reprezentowany był przez „Mały Przegląd” (1926–1939). Swoją uwagę Januszowi Korczakowi i jego koncepcji pisma dla dzieci poświęciła Jolanta Ługowska (s. 134–147). Czytamy o modelu „pisma dzieci i młodzieży”, a nie „dla dzieci i młodzieży”.

Kolejne dwa szkice zostały poświęcone „Płomyczkowi”. Pismo to Elżbiecie Kruszyńskiej (s. 101–112) posłużyło za przykład w naukowym dyskursie o dydaktycznej i wychowawczej roli czasopism dla dzieci w okresie dwudziestolecia międzywojennego. W tym okresie ważnym elementem wychowania i kształtowania postaw młodego odbiorcy była edukacja religijna i patriotyczna. Ideały te, obecne na łamach „Promyczka”, dostrzegła i podała wnikliwej analizie Bożena Olszewska w pracy — „*Promyczkowy” kalendarz liturgiczny. W kręgu wybranych tematów i motywów literatury religijnej międzywojennego „Płomyczka” (1917–1939)* (s. 113–133). Autorka podkreśla, że tematy i motywy utworów religijnych publikowanych na łamach tego pisma wyznaczał rytm świąt kościelnych i powiązane z nimi obrzędy.

Na kolejną część tomu zatytułowaną *Od wojny do współczesności (od „Świerszczyka” po „Bravo”)* składają się rozprawy przynoszące charakterystykę czasopism dla dzieci wydawanych po 1945 roku. Zaprezentowana tutaj analiza treści poszczególnych periodyków zmierzała do ukazania ich zawartości, w tym literackiej, pedagogicznej i ideowej. W dużym stopniu uwaga autorów koncentrowała się wokół głównych funkcji (edukacyjnej, postawotwórczej i kompetencyjnej) periodyków i ich oddziaływania.

Właśnie owa działalność edukacyjna prasy dla dzieci i młodzieży stanowiła przedmiot badań Dominiki Dworakowskiej (s. 151–159). Autorka poddała analizie „Świerszczyk” (1945–2010). Lektura tekstu pokazuje, iż na przestrzeni lat znacznie obniżył się poziom artystyczny pisma (dobór, liczba tekstów literackich, język).

Według autorki dzisiejszy „Świerszczyk” już „nie działa w interesie dobrego wychowania dzieci i nie służy ich intelektualnemu rozwojowi”⁵.

Stwierdzenie, iż „Świerszczyk” w coraz mniejszym zakresie realizuje cele edukacji literackiej dzieci potwierdza kolejny tekst. Krystyna Zabawa (s. 160–173) podała analizie sześć periodyków („Świerszczyk”, „Bluszcz”, „Tropami Przyrody”, „Kumpel”, „Cudaczek i Przyjaciele”, „Mały Pielgrzym”), określając w nich miejsce literatury pięknej. Analizowane były numery z 2011 roku.

Komercyjny charakter współczesnych pism dla dzieci i młodzieży podkreśla w swoim tekście Aleksandra Ignasiak (s. 175–189). Autorka przeprowadziła ponadto wśród młodzieży badania ankietowe, dotyczące zagadnienia czytelnictwa.

Kolejny tekst autorstwa Doroty Michułki (s. 191–215) przynosi rozważania na temat interdyscyplinarności „Victoria Juniora”. Tę część publikacji zamyka praca Lidii Urbańczyk (s. 217–230) poświęcona czasopismom fantastycznym, adresowanym do wąskiej grupy czytelników i problemom związanym z dyskursem fanizmu.

W tomie nie zabrakło prac, które przyniosły refleksje na temat roli i miejsca czasopism dla dzieci i młodzieży w społeczeństwie oraz analizę czynników wpływających na ich rozwój. W tej części pracy zatytułowanej *Czasopisma w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej — szanse i zagrożenia* znalazły się teksty autorstwa Katarzyny Tałuc, Janiny Hajduk-Nijkowskiej, Małgorzaty Bortliczek, Emilii Ohar.

Zagadnienie funkcjonowania w nielegalnym obiegu w latach 80. XX wieku czasopism młodzieżowych to przedmiot zainteresowania naukowego pierwszej z wymienionych badaczek (s. 233–249). Janina Hajduk-Nijkowska (s. 251–266) w pracy zatytułowanej *Sytuacja prasy dziecięco-młodzieżowej na wolnym rynków mediów w Polsce* — podkreśliła problem konwergencji mediów, która wpływa na nowe zachowanie odbiorców. Sposoby konceptualizacji rzeczywistości w prasie dla dzieci zaprezentowała Małgorzata Bortliczek (s. 267–285). Autorka zabrała głos w kwestii edukacji medialnej współczesnego odbiorcy. Do dyskusji nt. „jakie zasadnicze wymogi spełniać musi współczesne czasopismo dla dzieci” zaprosiła czytelników Emilia Ohar (s. 286–297). Dokonując analizy ukraińskich tytułów, autorka ukazała (nieobcą polskiemu wydawnictwom), komercjalizację periodyków, z towarzyszącym mu niskim poziomem merytorycznym.

Interesujące szkice znalazły się w części noszącej tytuł — *Czasopisma dla... wszystkich czy nielicznych?* Przedmiotem rozważań autorów stały się, jak czytamy w *Słowie wstępnym* „czasopisma adresowane do wybranej, wąskiej grupy odbiorców. Wyróżnikiem formalnym stała się tu narodowość, grupa społeczne, etniczna, wiek oraz terytorialny/geograficzny obszar”⁶.

⁵ D. Dworakowska, *Kilka uwag na temat edukacyjnej działalności „Świerszczyka” (1945–2010)*, [w:] „Stare” i „nowe” ..., s. 9.

⁶ B. Olszewska, *Słowo wstępne*, [w:] „Stare” i „nowe” ..., s. 9.

Pierwszy tekst Agnieszki Karczewskiej pokazuje, w jaki sposób redakcja lwowskiej „Chwilki” wychowywała swoich czytelników w duchu idei syjonistycznej (s. 301–318).

„Młody Krajoznawca Śląski” stał się inspiracją dla Danuty Krzyżak i Heleny Synowiec do podjęcia rozważań na temat kultury regionalnej, która znalazła odzwierciedlenie na jego łamach (s. 319–344).

Analizy międzywojennych kalendarzy promujących Górny Śląsk dokonała Krystyna Kossakowska-Jarosz (s. 345–362). Autorka podkreśla, że choć pod względem edytorskim prezentowały różny poziom, to wszystkie stanowiły świadectwo silnych uczuć patriotycznych — „wpisując się w założenia międzywojennego ruchu regionalnego, na ziemi śląskiej oddanego w służbę pogłębiania polskiego patriotyzmu”.

Krzysztof Woźniakowski w pracy pt. *Czasopiśmiennictwo dziecięce polskiego uchodźstwa na Węgrzech okresu II wojny światowej* (s. 363–389) omówił obecnie zapomniane periodyki dla dzieci polskich na Węgrzech: *Kącik dla dzieci* w „Więściach Polskich” (wrzesień 1940 — grudzień 1942); dwutygodnik „Jestem Wasza” (marzec–czerwiec 1943); *Kącik dla dzieci* w „Słowie” (wrzesień–listopad 1944). Ukazana, zanalizowana i omówiona została struktura pism, ich zawartość treściowa, zamieszczona na ich łamach literatura oraz rola i miejsce tych pism w kształtowaniu tożsamości narodowej na emigracji. Praca została wzbogacona o materiał ilustracyjny.

Tom zamykają teksty poświęcone możliwości wykorzystania czasopism w szkołach. W części zatytułowanej *Czasopisma na usługach edukacji* odnajdujemy dwa teksty: Zofii Agnieszki Kłakówny — *Szkolna passa dla prasy* (s. 393–401) i Iwony Morawskiej — *Czasopisma młodzieżowe w kształceniu nauczycieli* (s. 401–409).

Niniejszy tom prezentuje szerokie spektrum problemów czasopiśmiennictwa dla dzieci i młodzieży. Czytelnik otrzymuje analizę wielu tytułów prasowych, nieograniczonych ramami chronologicznymi.

Prezentowana publikacja została starannie opracowana i wzbogacona o indeks osób. Posiada jasną konstrukcję, zasadny wydaje się podział tomu na części. Podkreślona we wstępie konieczność kontynuowania wieloaspektowych badań nad prasą dla dzieci i młodzieży nie wymaga komentarza. Należy wyrazić nadzieję, że książka zainspiruje do podejmowania trudu badawczego w tym kierunku.

